

ՍՈՒՐԲ ՈՍԿՅԱՆՔ ՔԱՀԱՆԱՆԵՐԻ ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայաստանում ըստ ազգային ավանդության Թադեոս առաքյալի քարոզության հետ կապված են Սուրբ Ոսկյանք քահանաների և Սուրբ Սուքիասյանք մարտիրոսների վկայաբանությունները:

Սույն նահատակությունները «Վկայված են ազգային հաստատուն ավանդությամբ, որ անդասին Լուսավորչին ժամանակն անոնց հիշատակը ընդունած է տոնելի սուրբերուն կարգը»¹:

Սուրբ Ոսկյանք և Սուրբ Սուքիասյանք վկայաբանությունների նպատակն է եղել, որ Հայաստանում Սուրբ Թադեոս առաքյալի և Սուրբ Սանդուխտ կույսի նահատակությունից հետո «քրիստոնեությունը չի վերջանում Հայաստանում... և նրանց վկայաբանությունների նպատակն է եղել լոկ Հայոց Եկեղեցու սկզբնավորության հնացումը, իսկ պատմական հիմքն այն է, որ Գրիգորի քարոզությունից առաջ, ինչպես հայտնի է, քրիստոնեությունը որոշ չափով տարածված է եղել Հայաստանում»²:

Ավետարանի քարոզությունը Հայաստանում Սուրբ Թադեոս և Սուրբ Բարթողիմեոս առաքյալների ջանքերով և նահատակությամբ արմատ էր գցում հայ սրտերի մեջ: Այդ բանի պայծառ ապացույցն էր Նոր Հավատի դեմ հայոց Արտաշես թագավորի հանած հալածանքի հրովարտակները, և այդ պատճառով Հայաստանում կատարված նոր նահատակությունների հիշատակությունները, ինչպիսիք էին Ոսկանյանք և Սուքիասյանք նահատակությունները:

¹ Մաղաքիա արքեպիսկոպոս Օրմանյան, Ազգապատում, Ա հատոր, մասն Ա, Բեյրութ, 1959, էջ 46—48:

² Մանուկ Աբեղյան, Հայոց հին գրականության պատմություն, Ա գիրք, Երևան, 1944, էջ 341—343:

Ըստ Հայ Եկեղեցու ավանդության, Ոսկյանք հինգ հռոմեացի կամ հռոմ դեսպաններ էին, որոնք մասնավոր դեսպանությամբ եկել էին Հայաստան, հայոց Սանատրուկ արքայի պալատը: Հինգ դեսպանների գլխավորն էր Խրյուստոսը, հունարեն մի բառ, որը նշանակում է Ոսկի: Նրա անունով էլ հետագայում ամբողջ խումբը քրիստոնյա դառնալուց հետո կոչվում է Ոսկյանք:

Հռոմեացի դեսպանները դեպի Հայաստան իրենց ճանապարհի վրա, Միջագետքի սահմաններում հանդիպում են Թադեոս առաքյալին, նրա քարոզությամբ ընդունում են քրիստոնեությունը, մկրտվում են և գործակիցներն են դառնում Հայաստանի առաջին լուսավորիչ Ս. Թադեոսին: Նրանց գլխավորը՝ Ոսկին, քահանա է ձեռնադրվում Ս. Թադեոսից:

Ոսկյանք ամբողջովին նվիրվում են իրենց նոր առաքելությանը, վաճառում են իրենց ունեցվածքը և կբաղվում են Ավետարանի քարոզությամբ:

Ս. Թադեոսի նահատակությունից հետո և պետական հալածանքների պատճառով Ոսկյանք թողնում են պալատը և առանձնանում Եփրատ գետի ակունքի մոտ, Ծաղկոտն գավառի Ծաղկեռ լեռները, ուր և 46 տարիներ ապրում են ճգնավորական կյանքով. «Ձերիստոս քարոզեցին ի դրունս թագուհւոյն, մկրտելով պքաջ նահատակսն ի յական Եփրատայ ի ծաղկապարդ վայելչութիւնս»:

Ոսկյանք, սակայն, Ավետարանի քարոզության համար հաճախ իջնում էին իրենց ճգնավորական մենաստաններից, և հայոց արքունիքում քարոզում Նոր Կրոնը:

Ոսկյանք մի անգամ պալատում իրենց քարոզության ժամանակ հանդիպում են 17 ալան իշխանների, որոնք այցելության էին եկել

իրենց ազգական և հայոց թագուհի Սաթենիկին:

Այն իշխանները լսելով պալատում Ոսկյան քարոզությունը, մկրտվում են և քրիստոնյա դառնում:

Ոսկյան գլխավորը՝ Ոսկի քահանան, Նորադարձներին տանում և մկրտում է Եփրատի ակունքների մոտ: Այն իշխանների խումբը, որը աստիճանով էլ «յերկրորդական գահին թագակից» է եղել Այնաջ թագավորին, իրենց գլխավորի անունով հետագայում կոչվում է Սուքիասյան:

Սուքիասյանց այս ալան իշխանների քրիստոնյա դարձն ու մկրտությունը մեծ հուպում և վրդովմունք է պատճառում հայոց արքունիքին, մանավանդ Սաթենիկ թագուհուն և Վսիաժառանգ Արտավազին: «Արտավազ» դը մի օր Ծաղկեո լեռներում իր եղբայրներին հետ որսի ժամանակ գտնում է Ոսկյանց ձգնարանները և ստիպում է սպառնալիքով նրանց, որ համոզեն քրիստոնյա դարձած ալան իշխաններին, որմանալու Նոր Հավատքը և վերադառնալու պալատ:

Ոսկյանք համարձակորեն պատասխանում են Արտավազին որ «Նրանք թող ընտրեն իրենց օգուտն ու վնասը, արդեն չափահաս ու խելահաս մարդիկ են»:

Ոսկյանց այս համարձակ պատասխանը էլ ավելի են գրգռում երիտասարդ ու հանդուգն զահաժառանգի պայրություն ու բարկությունը, ոչ այնքան ալան իշխանների վրա, որքան «վանոնք քրիստոնյա դարձնող Ոսկյանց քահանաների վրա»³: Արտավազը իսկույն ևեթ իր պալատական շքախմբով հասնում է Ծաղկեո լեռները, գտնում է Ոսկյանց մենարանները, հրամայում է անմիջապես ձերբակալել և սպանել նրանց «սուսերաւ բարձեալ ըզգլոյսս նոցա»:

Պատմությունը չի հիշում Սուրբ Ոսկիի չորս ընկերների անունները:

107 թվականին Սուքիասյան վկաները հավաքում են նահատակ Ոսկյանց մասունքները և թաղում, և ապա շարունակում նահատակների քարոզական աշխատանքները և իրենք «անոնց տեղ կրոնավորեցան»⁴:

Հայ Եկեղեցին Սուրբ Ոսկյանց տոնը կատարում է Բուն Բարեկենդանից երկու շաբաթ առաջ:

Հայ Եկեղեցին Մեծ Պահքից առաջ ամեն տարի կատարում է մի շարք պուտ ազգային սրբերի հիշատակները, այդ թվում Ոսկյանց և Սուքիասյանց հիշատակը, Ս. Սահակ Պար-

թևի, Սուրբ Ղևոնդյանց քահանաների և վերջում Սուրբ Վարդանանց պորավարների և վկաների հիշատակը⁵:

Սուրբ Ոսկյանց քահանաների հիշատակին է նվիրված հետևյալ մասնավոր ստեղծմանը: Նախկինը շարականը:

«Որք արժանաւորեցայք կոչիլ յաշակերտութիւն առաքելոյն Թադէոսի, եւ աստուածային հրով մաքրութեան, Ոսկի փորձեալ գտայք, ի բնակարանս հրեշտակաց, ով սուրբ Ոսկեանք, բարեխօսեցէք առ Տէր մաքրել զմեզ ի մեղաց մերոց»⁶:

Սուրբ Ոսկյանց վկայաբանությունը որպես «Բան և աստիճան ճշմարիտ սրբոցն Ոսկեանց քահանայից» աշխարհաբար թարգմանությամբ ներկայացվում է մեր ընթերցողների ուշադրությանը⁷:

ՍՈՒՐԲ ՈՍԿՅԱՆՑ ԲԱՆԱՆՆԵՐԻ ՎԿԱՅԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հունաց կողմերում գտա մի այլ պատմագիր ևս, Տատիանոս անունով ընթերցասեր մի մարդու, որը ապրել է Վալենտիանոս կայսրի ժամանակ: Նա մեզ շատ բաներ է պատմել քաղելով հունական մատյաններից: Նրա առատաբանությամբ գրված բազում պոույցները մինչև այժմ գտնվում են մեզ մոտ, և ես էլ բազում անգամներ ընթերցելով նրա ճառերը, նրանց մեջ գտել եմ վկայություններ այն մասին, որ Մեծն Թադոս առաքյալի աշակերտներից ոմանք, որոնց գլխավորի անունը Նրյուսոս էր, առաքյալի մահից հետո ձգնավորական կյանք են վարում Եփրատ գետի ակունքների մոտ գտնվող Ծաղկեո լեռան ստվերոտ ծմակներում:

Ս. Թադեոս առաքյալի սույն աշակերտները այցելելով Արտաշես թագավորին, նրան պատմում են Քրիստոսի աստվածության մասին, պախարակելով նաև կոտրքերի տկարությունը: Երբ այդ մասին լսում է Արտաշես թագավորը, նրանց հայտնածը անտեղի չի համարում և ասում է, որ այդ մասին ինքը լսել է նաև ուրիշ շատերից, բայց այժմ ըզբաղված լինելով պատերազմով՝ նրանց թելադրում է մի այլ առիթով, դարձյալ լսել այդ բոլորի մասին: Այնուհետև գնում է դեպի Արևելք պատերազմի:

³ Մաղաքիա արքեպիսկոպոս Օրմանյան, նույնը, էջ 46:

⁴ Թորգոմ արքեպիսկոպոս Գուշակյան, Սուրբք և տոնք, Երուսաղեմ, 1939, էջ 176:

⁵ Օրացոյց, Ս. Էջմիածին, 1982, էջ 26—30:

⁶ Եպիֆանի, 1888, էջ 431:

⁷ Տես բնագիրը, Սոփիեի հայկական, ԺԹ, Վենետիկ, 1854, էջ 57—66:

Իսկ Սրբերը մոտիկ լինելով Մեծ Թագուհուն և արքայորդիներին նույն բանի մասին խոսում են Մեծ Տիկնոջ և այն մեծամեծներին, որոնք նրանից հետո եկել էին Ալանաց աշխարհից Հայաստան:

Աստված իսկ լուսավորում է նրանց մղութերը ընդունելու կյանքի խոսքը: Իսկ Սրբերից մեկը, որ քահանայական ձեռնադրություն էլ էր ստացել, իբր տեսնում է նրանց կատարյալ՝ հաստատ սերը դեպի նոր հավատը, գիշերանց նրանց տանում է մերձակա գետի ափը և մկրտում քրիստոնեական լուսավորությամբ, նրանց անունները գրելով կյանքի դպրության մատյանում, արժանի է դարձնում ընդունելու Ս. Հոգու շնորհները:

Պատահած այս իրադարձությունների մասին իմանում են Թագուհու որդիները, որոնք մեծ ցասումով և թշնամությամբ լցված դեպի սրբերը, նրանց հալածում են և վռնդում պալատից: Իսկ Սրբերը ուրախությամբ թողնում են արքունիքը և գնում են ապրելու իրենց ճգնարաններում: Աստված այնուհետև լուսավորում է Սրբերի մտքերը խորապես հասկանալու կյանքի խոսքերը և հետևելու այլ սրբերի օրինակին և օրինակելի կյանքին, պորանալու և ամրապնդվելու իրենց նոր հավատի մեջ:

Այդ սրբերը նախապես փառավոր ու հյոր մարդիկ էին և պատերազմական գործերի մեջ հաջողակ ու առաջինը: Այս մասին լսելով Արտաշես թագավորի որդիները՝ Վնոն ու Ջրոն խնդրում են սրբերին հրաժարվել Քրիստոսի երկրպագությունից: Իսկ սրբերը լսելով այդ մասին երբեք չեն համաձայնվում կրկին դառնալ դեպի հեթանոսություն:

Այնուհետև թագուհու որդիները իմանալով սրբերի անհողողող հաստատամիտ այս վճռականության և նրանց հավատի անսասանության մասին մարդիկ են ողարկում սրբերից յուրաքանչյուրի ճգնարանը նրանց պալատ բերելու, խոսելու և ստիպումով համոզելու, որ հրաժարվեն Քրիստոսի երկրպագությունից: Իսկ սրբերը անվախորեն առավել ևս ամրապնդվում են իրենց հավատի մեջ և հետո դառնալով իրենց մենարանները թաքնվում են:

Այնուհետև սրբերի այս խնդրատակելի վճռականությունն ու երկու կողմերի անպիշող մտադրությունը կատաղեցնում են հակառակորդներին, որոնք և քաջալերվում էին թագուհուց: Իսկ երբ սուրբ Նրյուստը իր ընկերներով գալիս հասնում են իրենց ճգնարաններին, դեռ ներս չմտած իսկույն ձերբակալվում են և գլխատվում իրենց ճգնարան խրճիթների առաջ:

Երբ մի որոշ ժամանակ անց սրբերի նահատակության մասին լսում են ողջ մնացած

նրանց ընկերները և գլխի ընկնելով, որ իրենց ապական Սաթենիկ թագուհին իրենց հետ չի վարվում այնպես ինչպես առաջ՝ անցյալում և որպեսպի փորձությունների՝ վրտանգի չենթարկվեն, միմյանց հետ խորհրդակցելով, համակարծիք են լինում և որոշում՝ բաժանվել միմյանցից, Սուրբ Հոգուց թելադրված ապա նրանք գտնում են ճգնավորական իրենց նախկին սովորությամբ կրոնավորվում են Ջրաբաջի կոչված լեռան վրա մի հորդառատ աղբյուրի մոտ, ուր և ապրում են քառասունվեց տարիներ:

Սաթենիկ թագուհու մահից հետո, Ալանաց աշխարհից մարդիկ են գալիս Հայոց արքունիքը, ծանոթանում են թագուհու որդիների հետ և բարեկամություն հաստատում նրանց հետ:

Ալան հյուրերը Հայոց արքունիքում լսում են իրենց արենակից սրբերի մասին հարց ու փորձ անելով՝ գտնում իրենց ճգնարան-խրճիթները, հրապուրիչ խոստումներով և համոզիչ խոսքերով, աշխատում են վերադարձնել նրանց պալատ: Բայց տեսնելով սրբերի հավատի հաստատամտությունն ու նրանց՝ անվիշող մտադրությունը, սրբերի վարմունքը իրենց համար թշնամանք ու վիրավորանք համարելով, սրախողխող են անում 15 սրբերի և նրանց մարմինները գցում մերձակա մի վիհի մեջ և դրանց վրա կուտակում քարերի մի կարկառ: Նահատակված սրբերի մարմինները այդպես քարերի տակ թաղված մնում են մինչև Մեծն Գրիգորի ժամանակը, երբ նա Սուրբ Հոգու ապոկեոթությամբ իմանում է այդ մասին, գալիս ու վկայարան է կառուցում սրբերի աճյունների վրա և Աբաս անունով իր աշակերտներից մեկին պահապան քահանա է կարգում այդ վկայարանի վրա:

Իսկ նահատակված սրբերից երկու հոգի, որոնք տարիքով ավելի փոքր էին, բայց երբեք չէին վախենում սրով սպանվելուց, իրենց մանկական հասակի բերումով թաքնվում են լեռան ծերայերի մեջ:

Մի քանի օր հետո, նրանք վերառադնում են սրբերի նահատակության վայրը, բայց նըրանց մարմինները չեն գտնում, այլ միայն նրանց նահատակության վայրն ու նրանց թափված արյունը, որը ծածկում են հողով և սրբերից յուրաքանչյուրի տեղվույն վրա քաբե նշան են կանգնեցնում:

Այս բոլորից հետո նրանք չեն համարձակվում մնալ նույն վայրում, գնում են դեպի արևմուտք, նույն լեռան ստորոտի հարավային կողմը և այնտեղ գտնելով բնակության բարեխառն մի դաշտաբերան, որի հարավային կողմում բխում էին աղբյուրներ ու այնտեղ էլ նրանք հաստատում են իրենց բնակա-

վայրը, տեղանքի գեղեցկության պատճառով: Այնտեղ նրանք իրենց ապահովության համար բարի մի տեղ գետնափոր, արգելանոց հանգստարաններ են շինում, որտեղ և ապրում են մինչև իրենց նահատակության օրը:

Այնուհետև, մի քանի հովիվներ գտնելով նրանց մարմինները, թաղում են դարափոսերում որպես աշխարհից վարակված հիվանդների մարմինները:

Մի փոքր ժամանակ անց, Վաղարշ մի թագավորը նույն տեղի վրա կառուցում է իր անունով Վաղարշակերտ ավանը, և որտեղ իր

որդուն է բնակեցնում, տեղանքի բարեխառն եղանակի համար:

Իսկ Ջրաբաշխ լեռը սրբերի գլխավորի՝ Խրյուստոսի, Սուքիասի կոչվում է Սուկավ, սրբերի անմոռաց հիշատակի համար:

Մինչև այսօր նույն այդ հողում երկու սրբերի անունով ցավերի բուժումներ են կատարում, ջնորհիվ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի, որին, Հոր և Սուրբ հոգուն, փառք, պատիվ և պորություն, հավիտյանս հավիտենից. ԱՄԵՆ:

ԱՐԹՈՒՆ ՀԱՏԻՏՅԱՆ.

